

**ԱՆՀԱՏԻ ԴՐԱՄԱՆ ԼԻԼԻԱՆ ՀԵԼԼՄԱՆԻ «ՊԵՆՏԻՄԵՆՏՈՒ»՝
«ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐԻ ԳԻՐՔԸ» ՀՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

ԼՈՒՍԻՆԵ ՀԱՅԹՅԱՆ

Լիլիան Հելլմանի «Պենտիմենտո»-ն հեղինակի վերհուշերն են այն մարդկանց մասին, որոնք ազդեցություն են ունեցել նրա կյանքի վրա և մնայուն հետք թողել վերջինիս հիշողություններում: Թատերագիր Լիլիան Հելլմանի հիշողությունների երկրորդ գրքի խորագիրը գրված է գեղանկարչական ոճով: Այս նրբագեղ սահմանումը՝ «Դիմանկարների գիրք», գրքի ենթախորագրի հետ զուգընթաց, ավելի քան բացատրում է Հելլմանի ոճային մեթոդն ու կենտրոնացումը պենտիմենտոյի վրա: Գիրքը, անշուշտ, դիմանկարների հավաքածու է՝ նվիրված պատմողի սրտին սիրելի մարդկանց ու վայրերին: «Պենտիմենտո»-ն շեշտադրում է հիշողությունը, ժամանակը ու պատասխանատու է սեփական գործողությունների համար, և, որպես այդպիսին, այն ինքնադիմանկար է:

Քանալի բառեր – Լիլիան Հելլման, թատերագիր, «Պենտիմենտո», «Դիմանկարների գիրք», հուշագրություն, անհատի դրամա:

Վերջին տարիներին միտում կա վերստին ուսումնասիրելու և վերարժևորելու Լիլիան Հելլմանի գրական ժառանգությունը: Թե՛ նրա հայրենիքում, և թե՛ ԱՄՆ-ի սահմաններից դուրս Հելլմանը մնում է ինքնատիպ ու հետաքրքիր հեղինակ, ում ստեղծագործությունները համաշխարհային գրականության իսկական գլուխգործոցներ են: Լ.Հելլմանի կերտած կերպարներն իրական են ու ապրող ոչ միայն իրենց երկրում ու տվյալ պատմական ժամանակահատվածում, այլև ամենուր ու մեր օրերում:

Ինչպես ցույց է տալիս Հելլմանի ստեղծագործական ժառանգության ուսումնասիրությունը, 1960-ականներին, Հելլման դրամատուրգը հեռանում է դրամայի ժանրից և կենտրոնանում հուշագրություններ գրելու վրա:

Եվ այսպես, «Պենտիմենտո»-ն հեղինակի վերհուշերն են այն մարդկանց մասին, որոնք ազդեցություն են ունեցել նրա կյանքի վրա և մնայուն հետք թողել վերջինիս հիշողություններում: Գրված լինելով «Անավարտ կինը» (1969) ինքնակենսագրական հուշագրությունից հետո և մինչև Մըք Քարթիի դարաշրջանը դատապարտող հուշագրությունը՝ «Սրիկայի ժամանակը» (1976)՝ «Պենտիմենտո»-ն (1973) համապատասխանում է իր խորագրին: Սա վերհուշ է, որը բաղկացած է Հելլմանի զարմուհի Բերթի Բրունո Քոշլանդին, հորեղբայր Վիլլիին, մանկության ընկերուհի Ջուլիային, իր ընկեր Վ. Ա. Քովանին, երկարատև ուղեկից Դաշիել Համմեթին և մեկ անկենդան «կերպարին»՝ կրիային

նվիրված գլուխներից: Այստեղ առկա է նաև մեկ գլուխ, որը կրում է «Թատրոն» խորագիրը և վերաբերում է Հելլմանի հիշողություններին այն մարդկանց վերաբերյալ, որոնց հետ նա առնչվել է իր թատերագրության տարիներին: Կա նաև մեկ վերջին և կարճ գլուխ՝ վերնագրված «Պենտիմենտո», ուր հեղինակը խոսում է մի փորձության մասին, որ բաժին էր ընկել իրեն՝ Համմեթի մահից հետո Հարվարդի համալսարանում դասավանդելու ժամանակ:

Գրքի խորագրի բացատրության համաձայն՝ Հելլմանը թե՛ բնագիր «նկարներին» և թե՛ միևնույն մարդկանց ու միջադեպերին նայում է տարիներ անց: Այս միջոցը տեղիք է տալիս քննադատության, համաձայն որի՝ այս պատմությունները կարող են գեղարվեստականի վերածվելու աստիճան փոխված լինել: Մինչդեռ նրա շփումն այս հմայիչ կերպարների (ներառյալ կրիայի) հետ ծնունդ է տալիս հրապուրիչ և ընթերցելի գրքին: Այն նաև ներկայացնում է մի կնոջ դիմանկար, որը հստակորեն ընկալում է ինքն իրեն՝ իր բոլոր թերություններով հանդերձ, և ամբողջ կյանքում մնում է հավատարիմ իր ֆեմինիստական գաղափարներին¹:

Անցյալը քրքրելուց առաջ Հելլմանը բացատրում է, թե ինքն ինչ էր փորձում ամբողջացնել իր այս գրքի հրատարակումով, և թե ինչու այն անվանեց «Պենտիմենտո»: Հեղինակը պատկերում է այն մեթոդը, որը հայտնի է «պենտիմենտո» անունով: Գեղանկարիչը կարող է որոշել, որ իրեն դուր չի գալիս այն նկարը, որի վրա ինքն աշխատում է և վերջինիս վրա նորն է նկարում²: Այս «վրայից արվածն» էլ հենց հայտնի է իբրև «պենտիմենտո»: Հելլմանն այս երևույթի գաղափարը հասցնում է մեկ այլ մակարդակի, երբ պատկերում է, թե ինչպես կարող են արևի լույսն ու շրջապատը ներագդել յուզաների վրա: Տարիների ընթացքում, հնանալուն զուգընթաց, նկարի վերևի շերտը կարող է խունանալ, բարձրանալ և շերտավորվել: Երբ սա տեղի է ունենում, դիտողները նկարի վերին շերտի տակից կարող են տեսնել բնագիրն այն դեպքում, եթե կիրառվել է պենտիմենտոյի մեթոդը: Հետադարձ հայացք ձգելով իր երկար կյանքին՝ Հելլմանը կիրառեց «պենտիմենտո» եզրույթը՝ իր գրքի ստեղծման նպատակը բացատրելու համար: Նա ցանկանում էր հետադարձ հայացք նետել իր կյանքին և այն տեսնել արտաքին փայլից զերծ, լիարժեք կյանքի ու մասնագիտական գործունեության ընթացքում իմաստնացած և փորձառու

¹ Rollyson C. Lillian Hellman: Her Life and Legend. New York, 2008, p. 301-302.

² Welch R. When Women Wrote Hollywood: Essays on Female Screenwriters in the Early Film Production. North Carolina, 2018, p. 154-156.

հասուն կնոջ աչքերով:

Նա հետևյալ կերպ է ներկայացնում գրքի խորագիրը. «Հնանալիս կտավի վրա հին ներկը երբեմն դառնում է թափանցիկ: Երբ դա տեղի է ունենում, որոշ նկարներում հնարավոր է դառնում տեսնել բնագիր գծերը. կնոջ զգեստի միջով տեսանելի է ծառը, երեխան շան համար ճանապարհ է բացում, մեծ նավակն այլևս ծովի վրա չէ: Սա կոչվում է պենտիմենտո, քանի որ նկարիչը «զղջացել է» և փոխել միտքը: Գուցե ավելի ճիշտ կլինի ասել, որ հին հասկացությունը հետագայում նորով փոխարինելը տեսնելու, նորից ու նորից տեսնելու միջոց է»³: Այս նրբագեղ սահմանումը՝ «Դիմանկարների գիրք», երկի ենթախորագրի հետ զուգընթաց, առավել քան բացատրում է Հելլմանի ոճային մեթոդն ու կենտրոնացումը պենտիմենտոյի վրա: Գիրքը, անշուշտ, դիմանկարների հավաքածու է՝ նվիրված պատմողի սրտին սիրելի մարդկանց ու վայրերին: Թերևս կարելի է կիրառել «գեղանկարչական» բառն իբրև փոխաբերություն՝ նկարագրելու համար գրքում առկա յոթ էսսեները՝ որպես առանձնացված մանրանկարներ, որոնցից յուրաքանչյուրն ավելի շատ առնչվում է մանրամասներին, քան ծավալին:

Այսպիսով, հենվելով իր վաղեմի հիշողությունների, հարազատներից լսած զավեշտական պատմությունների կամ հին, մոռացված նամակների վրա՝ Լիլիանն ամենից առաջ պատմում է Բեթի պատմությունը, որը նրա հեռավոր զարմուհին էր և ներգաղթել էր Գերմանիայից: Վերջինս պատկերված է որպես ամրակազմ ու գեղեցիկ կին, որին ընտանիքը բերել էր Ամերիկա մեկ այլ հեռավոր զարմիկի հետ նախապես որոշված ամուսնության նպատակով: Ամուսնանալուց հետո Բեթն ու Սթայրը Նյու Յորքից տեղափոխվում են Նոր Օռլեան: Ամուսնությունը կարճատև էր, և Սթայրն անհետանում է: Բեթը ներգրավվում է ինչ-որ մաֆիայի մեջ, և երբ Սթայրը կրկին հայտնվում է, չարագործները ծեծում են նրան ու անդամահատում ձեռքերից մեկը: Երբ Բեթի հանցագործ սիրեկանի մասնատված դիակը գտնում են իր սեփական հետնաբակում, Բեթը կրկին անհետանում է: Ոստիկանությունը Բեթի անունը երբեք չի կապում սպանության հետ, թեև նրա ներգրավվածության վերաբերյալ շատ կասկածներ կային:

Իբրև տպավորվող դեռահաս՝ Լիլիանը հրապուրվում է իր հորեղբայր Վիլլիով: Նա գեղեցկադեմ էր, հմայիչ և բավական արկածախնդիր: Լիլիանը նրա մեծագույն երկրպագուն էր և գրեթե նույնացել էր վերջինիս հետ: Բա-

³ Hellman L. Pentimento. Boston, 2000, p. 4.

րեբախտաբար, աղջկա կյանքն ընթանում է այլ ուղով: Երբ նա ավելի մեծ տարիքում հանդիպում է Վիլլին, վերջինս ուզում էր, որ իրենք միասին գնային Հարավային Ամերիկա: Հելլմանը գայթակղվում և ցանկանում է գնալ խարդախ արկածախնդրի հետ, բայց վերջին պահին մերժում է առաջարկը: Դա Լիլլիանի կողմից խելացի քայլ էր, քանի որ հորեղբոր կյանքն ի վերջո ունենում է որոշիչ ու ողբերգական շրջադարձ:

«Ջուլիա»-ն մանկության ընկերուհու մասին է, որը երկրորդ համաշխարհային պատերազմի նախօրեին Եվրոպայում դառնում է սոցիալիստ և ակտիվիստ: «Ջուլիա»-ի հատվածը միակ բաժինն է, ուր իրական մարդիկ կրում են մտացածին անուններ: Երբ Լիլլիանը գրում է այդ գիրքը, աղջկա հարազատները դեռ ողջ էին, և Հելլմանը ցանկանում է պահպանել նրանց գաղտնիքը: Ջուլիան ուժեղ անձնավորություն էր, և Լիլլիանը միշտ հիանում էր նրանով: Նրա կյանքը ողբերգական ավարտ է ունենում, իսկ Լիլլիանն արժանին է հատուցում նրա խիզախ կյանքին:

Հետաքրքրական է, որ «Պենտիմենտո»-ում հայտնված բոլոր մարդիկ ուրվագծված են «Անավարտ կնոջ»-ում. Հելլմանը երկու գրքերում էլ հիշատակված մարդկանց կերտել է իր դրամաներում հայտնված ընկերների և ընտանիքի անդամների կերպարներից: Սա հատուկ է բոլոր ժանրերով ստեղծագործող գրողներին, սակայն շատերը տարակուսում էին, թե արդյոք այնպիսի կերպար, ինչպիսին Ջուլիան է, որին Հելլմանը «Պենտիմենտո»-ում ներկայացնում է որպես «իրական» անձ, իրականում գոյություն է ունեցել, թե՞ լիակատար հորինվածք է, ինչպես որ հայտարարեց գրող Մերի Մըք Քարթին Դիք Քավեթի շոուի ժամանակ: Մըք Քարթինի կողմից ներկայացված այս մեղադրանքի և այլ ստորագուցիչ դիտողությունների պատճառով Հելլմանը զրպարտության հայց է ներկայացնում: Նա և իր փաստաբան Իբրահիմ Լոնդոնը վստահ էին հաջողությանը, բայց Հելլմանի մահվան պատճառով հայցը երբեք չի հասնում դատարան⁴:

Քննվող հուշագրության էջերում Լիլլիանը գրում է իր մասնագիտական գործունեության, իր հաջողությունների ու ձախողումների մասին, ինչպես նաև, թե ինչ էր սովորել ինքն այդ ամենից: Նա նկարագրում է մասնագիտության բերումով իր ունեցած հանդիպումները գունեղ և հայտնի մի շարք մարդկանց հետ, որոնց թվում էին նախագահ Ռուզվելտը, դերասանուհի Թալլուլահ

⁴ **Martinson D.** Lillian Hellman: A Life with Foxes and Scoundrels. Counterpoint, 2005, p. 354-356.

Բանքիեղը, ստուդիայի տնօրեն Սամուել Գոլդվինը և այլք: Նա գրում է իր կյանքի և մասնագիտական գործունեության ավարտին երախաբաց կրիայի հետ հանդիպման մասին, որը բառացիորեն մահաբեր էր: Նա վերջինիս դիմացկունությունը համեմատում է իր ուղեկից և գործընկեր, գրող Դաշիել Համմեթի հետ:

Այսպիսով, 20-րդ դարի ամերիկացի ամենակարևոր կին թատերագիրը «Պենտիմենտո»-ում ներկայանում է որպես վերոնշյալ զոջացող նկարիչը, և նրա ծայնի, յուրահատուկ տեսիլքի շնորհիվ է, որ գրքի չհամադրվող մասերը միավորվում են: «Պենտիմենտո»-ն շեշտադրում է հիշողությունը, ժամանակը ու պատասխանատու է սեփական գործողությունների համար, և, որպես այդպիսին, այն ինքնադիմանկար է: «Պենտիմենտո»-ն բնավ մեծամտացած հայտնի անձի վերհուշ չէ. այն չափազանց անձնական է:

Ինչպես հավանաբար կխոստովանեն Հելլմանը, նրա ազդեցությունը կին գրողների վրա պայմանավորված էր ոչ թե «Պենտիմենտո»-ով կամ անգամ վերջինում առկա ինքնակենսագրական տարրերով, այլ պիեսներով: Սակայն «Պենտիմենտո»-ն ամրապնդեց նրա տեղը երկրորդ ժանրում իբրև գեղարվեստական կերպար, և սա, անկասկած, գոհացրեց Հելլմանին: Նրա անկեղծությունը սեփական կյանքի հանդեպ նույնիսկ, եթե դա դիտարկվում է հիշողությունների քողի ներքո (և գեղազարդված է, ինչպես պնդում են նրան ամբաստանողները), պատկերում է ուժեղ, ինչ-որ առումով զայրացկոտ անհատականության, որը, սակայն, ընդունակ է մեծ սիրո: Նա, անկասկած, ինքնավստահ էր, և նրան չհամակրողները Հելլմանին համարում էին ինքնասիրահարված, իսկ ամենից առավել նա սիրում էր փորձել այն ամենը, ինչ կյանքը կարող էր առաջարկել: Ուստի ամենևին էլ զարմանալի չէ, որ Հելլմանի մասին գրված բոլոր գրքերում կարդում ենք, թե ինչպես կյանքի վերջին ամիսներին, երբ նա գրեթե կուրացել էր և շատ հիվանդ էր, դեռ շարունակում էր տենդագին աշխատել: Ինչպես և կրիան, նա ևս ողջ էր մնացել:

Այսպիսով, եթե Հելլմանի պիեսներն աննահանջ ընդվզումներ էին կյանքի անարդարությունների դեմ, ապա նրա հուշագրությունները վերջինիս փոթորկալից ու հետաքրքրաշարժ անձնական կյանքի վերաբերյալ պատմություններ են, որոնք խնամքով թաքցվում էին արվեստի քողի տակ:

ДРАМА ЛИЧНОСТИ В МЕМУАРАХ ЛИЛИАН ХЕЛЛМАН «ПЕНТИМЕНТО» - «КНИГА ПОРТРЕТОВ»

ЛУСИНЕ АЙТЯН

«Пентименто» Лилиан Хеллман – это воспоминания автора о тех людях, которые повлияли на ее жизнь и оставили неизгладимый след в ее памяти. Заголовок второй книги воспоминаний драматурга Лиллиан Хеллман написан в художественном стиле. Данное эlegantное определение как «Книга портретов», наряду с подзаголовком книги, более чем объясняет стилистический метод и сосредоточенность Хеллман по отношению к пентименто. Книга, конечно же, представляет собой сборник портретов, посвященных любимым людям и местам рассказчика. «Пентименто» делает акцент на память, время и несет ответственность за собственные поступки, и, как таковой, он является автопортретом.

Ключевые слова – Лилиан Хеллман, драматург, «Пентименто», «Книга портретов», мемуары, драма личности.

THE DRAMA OF INDIVIDUAL IN LILLIAN HELLMAN'S MEMOIRS "PENTIMENTO"- "A BOOK OF PORTRAITS"

LUSINE HAYTYAN

Lillian Hellman's "Pentimento" is considered to be the memoirs of the author about the people who had an impact on her life and left an indelible trace on her memory. The title of Lillian Hellman's second book of memoirs is written in an artistic style. This elegant definition - "A Book of Portraits" explains Hellman's stylistic method and concentration on pentimento. Of course, the book is a collection of portraits dedicated to the favourite people and places of the author. "Pentimento" emphasizes the memory, time and takes responsibility for her own activities, and, as such, it is a self-portrait.

Key words – Lillian Hellman, dramatist, "Pentimento", "A book of Portraits", memoirs, drama of an individual.